

értelmezésében, s nemzetnevelő a tőle megalkotott nagyszabású intézményekben.

Schütz Antal fejtegetései eszméltető módon tárják elénk Pázmány lelki-világának alapvonásait. Tanulmánya elmélyíti a nagy magyarról vallott fel-fogásunkat s elősegíti korszakos jelentőségének felismerését. *h.*

Congrès International de l'Enseignement et de l'Éducation Populaire. Compte-Rendu. Édition Sudel. 1937. 608 l.

Korunk művelődési törekvéseinek talán legjelentősebb része az, melyet ez a kitűnően szerkesztett és francia világossággal megszövegezett nagygyűlési beszámoló elénk tár. A jelenkor népoktatásának és iskolán kívüli népművelésének bizonyos megszorítással hű keresztmetszetét adja. Csekély kivétellel az úgynevezett »laikus«, vagyis nem felekezeti jellegű népművelés munkálataival és célkitűzéseivel foglalkozik. De — nyilván önkéntes kikereséssel — csak kevés helyet kap bennük a totális államok népművelő pedagógiája. Elhangzottak ugyan határozottan fasiszta szellemű olasz előadások is, és németek is részt vettek — bár kis számban — a kongresszuson, viszont a politikai szövetséges orosz szovjet teljesen kimaradt a megjelent 40 nemzet képviselőinek háromezer tagú sorából.

Minden kongresszusnak megvan a maga különleges jellege és jelentősége. Úgy hiszem, igaza volt André Delmasnak, a francia Tanítók és Tanítónők Nemzeti Egyesülete titkárának: ezt a kongresszust az tette a maga nemében páratlanná, hogy »soha ezideig nem hozott össze pedagógiai kongresszus hasonló összetételű közönséget. Sohasem gyűltek még egybe ily nagy tömegben a legkiválóbb tudósok, a legkülönbözőbb professzorok, a legjobb szervezők, a legjelentékenyebb intézmények vezetői és az egyszerű néptanítók, a legkisebb falvak pedagógusai.«

Talán még nagyobb jelentőségűvé válhatott volna ez az összetétel, ha a kongresszust nem a világkiállítás idején és a rendesen is zajosabb világvárosban tartják. De így is értékes eredményekre kellett vezetnie annak, hogy a kiváló előadók közönsége a gyakorlati munka mezejéről verődött össze, ami természetesen ebbe az irányba vitte az előadásokat követő megbeszéléseket.

A kongresszusi beszámoló első része (53—160. l.) az elemi népiskolával foglalkozik. Önkénytelenül is eszünkbe ötlük, hogy összehasonlítsuk ezt a beszámolót a Nemzetközi Nevelésügyi Hivatal (Bureau International d'Éducation) hasonló keretben mozgó munkálataival. Itt is, ott is rövid betekintést nyerünk az általános szervezetbe, az utóbbi időkben beállott, illetőleg meginduló változásokba. Azonban a genfi intézménynek főleg hivatalos szervektől kapott adatai statisztikailag hűséges, de nehezen megeleveníthető képet adnak, a kongresszusi beszámolók pedig egyénibb formába öltöztetve a tényeket, közelebb hozzák őket az élet valóságához. Az előadóknak rendszeresen szívügyük, hogy ne csak leírást adjanak a szóbanforgó intézményről, hanem felkésítsek is a hallgatóságot, hogy fogadják el azt, ami szerintük a népfelemelésére szolgál s velük együtt törjenek Iándsát a szükséges változtatások mellett.

Megjegyzendő, hogy a Compte-Rendu magának a francia népiskolának csupán elvi álláspontjait ismerteti, a népnevelés kérdéseivel részletesebben nem foglalkozik. A nemzetközi kongresszust ugyanis francia nemzeti népiskolai kongresszus előzte meg, s ennek eredményeit egy külön kötet méltatja.

A fenti tárgyról szóló és egytől-egyig figyelemreméltó előadások közül: kimagaslott érdekességben *H. M. Lavandernek*, az angol *Board of Education*-felügyelőjének előadása. Azokról a változásokról beszélt, melyek az angol elemi nevelés felfogásában újabban beállottak.

Az utolsó tíz év Lavander szerint a hirtelen átalakulás ideje. Az iskolák külső képe, de belső szervezete és szelleme is megváltozott. Ezt a változást tükrözik vissza a Board of Education kiadványai.

Az új iskolatípusok (a *Junior School* a 7—11, a *Senior School* a 11—14 évesek számára) úgy vannak megszervezve, hogy a jó képességűek gyorsabban haladhasanak, a gyöngébbek pedig biztosabban. Az épületek külsőleg is sejtetik a bennük folyó megváltozott életet. Külön termek szolgálnak a művészetek és tudományok tanítására, a főzés és a gazdasági ismeretek gyakorlati elsajátítására. Külön műhelyekben folyik a szövés, könyvkötés, fazekas-, fa- és vasmunka. Általánosak a nagy tornatermek és játszóterek, a tágas színpaddal ellátott előadótermek, az orvosi rendelő, falon ezenkívül kertek és a szükségességekkel felszerelt kis gazdaságok, melyből természetesen a háziállatok sem hiányoznak.

Ezek a külső vonások is tanúságot tesznek arról, hogy az angol népoktatás ma teljesebb nevelésben igyekszik részesíteni a tanulókat, mint ezelőtt.

Lavander szerint egy szűk látókörű, materialista irányzat nyomta rá az iskolára bélyegét akkor, amikor merev vizsgákkal igyekezett lemérni a jövő munkás ismeretbeli mértékét. A vizsgák eltörlésével eredményes kísérletezés indult meg az angol népiskolákban, amelyekben ma már komolyan számba veszik a gyermek érdeklődését. Ezzel együtt az iskola gyakorlatán belül is felfedezték azt a ma már közhellyé vált gyermektanulmányi igazságot, hogy a gyermekben önfejlesztő képességek vannak, s hogy ezt az erőt kell a tanítónak elsősorban kellő mederbe terelnie.

Természetesen az új szellem még nem járta át az elemi iskolák összességét, de az új szellemű iskolák száma mindenesetre oly rohamosan nő, hogy lehetetlen nem látnunk ezekben az iskolatípusokban a jövő előredolgozó úttörőit.

A mai angol népnevelésre legjellemzőbb, hogy az elemi oktatás mind gyakorlatibbá válik, a tanulók nagyobb szabadságot élveznek, spontaneitá-suknak tágabb teret adnak.

Mindez a tanítót és a tanulót egyaránt felszabadítja és különösen a régi, merev órarend lazításával az új irány a régivel szemben meglepő eredményeket hoz létre. Az angol felfogás ma már azt vallja, hogy a boldogan átélt gyermekéletből nőhet csak ki az emberi képességek teljessége. S hiszi, hogy felnőtt korában is csak akkor lesz harmonikus összeműködésre képes az ember, ha már mint gyermeket a pusztá külső fegyelem helyett belső fegyelemre szoktattuk.

Bővebben ismertettem M. Lavander beszámolóját, mert tipikusnak érzem abban az értelemben, hogy rámutatott azokra a megindulásokra és célkitűzésekre, melyek többé-kevésbé minden demokratikus szellemű köznevelésre jellemzők.

Külön ki szeretném emelni, hogy az angol tanügyi hatóságok nem tekintik többé a tanítókat, mint Fred Mandertől, az Angol Nemzeti Tanítóegyesület titkárától hallottuk, munkaterületükön kiskorúaknak. A közoktatási minisztérium ma már nem fojtja el a tanítók kezdeményező kedvét a parancsoló »kell« szóval. A minisztérium nemrégiben kiadott egy könyvet azokról a tapasztalatokról, amelyeket a különféle iskolákban szerzett és legjobbaknak ítélt, mégis ezeket csupán figyelmükbe ajánlotta a tanítótestületeknek. Követ-hetik, változtathatnak rajtuk vagy, elvethetik; ez az ő saját megítélésükre tartozik.

A »szabadság jegyében« fejlődött ki az az elemi iskolai rendszer is, amely ma bátor kezdeményezésével valóban az érdeklődés homlokterében áll: a belga elemi iskolai reform, Decroly rendszerének szellemében.

Erről a reformról pedagógiai lapjaink is megemlékeztek. A kongresszuson M. Jeunhomme számolt be a mélyreható reform bevezetéséről és feltételeiről.

Jeunhomme szerint azért nem tekinthető túlságos vakmerőnek e reform bevezetése az összes belga elemi iskolákba, mert Belgium közoktatásügyének helyzete e tekintetben egészen különösen kedvező. Belgiumban az osztálylétszám átlaga nem több, mint 32, ez pedig sok más állammal összehasonlítva igen alacsony létszám. Az iskolakötelezettség Belgiumban nem írott malaszt. A törvény átment a köztudatba. Az iskolák száma kielégítő. A vidék nem áll e tekintetben a város mögött és soha nem is állott. Az iskolai helyiségek egészségesek. Sok az egészen modern berendezésű népiskola. Az iskolai felügyelet gondos. A tanulmányi felügyelők állandó kapcsolatban vannak a tanítókkal.

Az új belga terv elsősorban módszeres reform. Az 1922-i program már egy fontos lépéssel előkészítette a jelenlegi reformot. A tanterv már akkor a gyermeket helyezte a munka középpontjába. De a tanítóóság nem tehetett teljes mértékben eleget az elébe tűzött kívánalmaknak addig, amíg tisztán és világosan nem körvonalazták a megvalósítás útját.

Sem megszabott tanmenet, sem kötelező órarend, sem merev módszerek nem állnak útjába a tanító munkájának. A tananyagot a környezet s a gyermek érdeklődése szabja meg. A tanítás koncentrált, az egyes tantárgyak a központi egységből nőnek ki. A megfigyelés, az öntevékenység az új program szerint az iskolának mindennapi kenyérévé vált.

A belga tanítóóság az előadók állítása szerint ritka szellemi bátorsággal és önfeláldozással fogott a munkához, melynek eredményeire nagy érdeklődéssel figyelnek az egész művelt világ pedagógusai.

A belga kísérletet is a szabad fejlődés tette lehetővé. A belga alkotmány 17. törvénycikke szerint »A tanítás szabad. Mindennemű megszorítás tilos. A tanítás terén elkövetett kihágások a törvény szerint kerülnek elbírálásra.«

Talán nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy a Decroly elveit megvalósító népiskola nem új kísérlet állami vonatkozásban sem. Hiszen Dél-Amerikában, sőt a mi érdeklődésünkhöz közelebb álló Törökországban is már rég bevezették Decroly elveit.

Ez a hézagos és önkényesen félbeszakított beszámoló is éreztheti, hogy az előadások valóban ráirányították a figyelmet az egyes nemzetek népiskolai rendszereinek kimagasló kérdéseire, de egyes pedagógiai törekvések legkimagaslóbb képviselőire vagy különleges megoldási módokra is. Így pl. írigykedve hallottuk, hogy Svédországban az első és a második elemiben a tanulók száma nem haladhatja meg a 30-at. A skandináv államokban és többé-kevésbé általában az észak felé eső részeken az elemi iskolai tanítás időszaka már szinte teljesen eltolódott a 14—15. évi korhatárig.

Haladást láttunk abban is, hogy a nyilvános iskolákban egyre többfelé jönnek létre kísérleti iskolák, mint a haladás legkomolyabb előkészítői. Pl. a norvég Sagene-iskola teljesen szabad, minden órarendi megkötöttségtől mentes kísérleteket végezhet. Ez az iskola Oslónak egyik, minden tekintetben jól felszerelt tömegnépiskolája (külön uzsonnázó helyiségekkel, uszodával, munkateremmel stb.). Eredményei kitűnők mind az egyéni, mind a csoportmunka terén. Figyelemreméltó az iskola egészséges kapcsolata az otthonnal. Katrine Arnesen oslói tanítónő szerint az oslói népiskola sok hagyományos kötöttségtől mentes, szabadabb iskolai élete nem vezet szabadossághoz, mert "kellő egyensúlyt talál a gyermekek társas ösztönének kifejlesztésében. Iskolai társas összejövetelek, játékok, tánc és színjátékok, továbbá a gyermekbizottságok működése az iskola társadalmi nevelésének fontos tényezői.

Az elemi iskola, mint az érintett előadásokból is kitűnik, mindenütt átalakulóban van, és mindenütt ott érezzük a fejlődés háttérében az alkalmazott lélektan és társadalomtudomány egyes munkaterületeit. Szinte látjuk a beszámolókból, hogy a tudományos eredmények mint szivárognak be a tudós laboratóriumából az életbe. E problémakör taglalása a következő fejezeteken belül történt: 1. A szokások kialakulása. 2. A gyermeki érdeklődés fejlődése. 3. A gyermeki logika. 4. A gyermek szociológiája. 5. Mérési módszerek. 6. Az irányítás folytonossága. 7. Az egységes iskola. 8. A gyermek szabad ideje. 9. A család mint a társadalmi nevelés tényezője. 10. Jellemzavarok és fegyelem. 11. Kiszegítő osztályok. 12. Szabadlevegős iskolák.

Az iskolai módszereket tárgyaló fejezet értékes felvilágosításokkal szolgált egyes iskolarendszerekre és módszerekre nézve. A testnevelés, a művészi nevelés és az ifjúsági olvasmányok kérdései külön-külön alaposabb tárgyalásban részesültek. Magyar részről előadásával az utóbbi szakosztályban szerepelt Nyíreő Éva és e sorok írója.¹

¹ L. Nyíreő Éva: *A mai ifjúság olvasmányai és a túlkorai olvasmányok veszedelme.* (A Jövő Útjain. 1938. 1. sz. 1. 1.). Marthe Nemes: *Le goût de la lecture éveillé par l'école primaire.* (Congrès International de l'enseignement primaire et de l'éducation populaire. Compte-rendu. 335. 1.)

Meghaladná egy ismertetés kereteit, ha számot adnék arról a gazdag ismeretforrásról, melyet ennek a beszámolóknak további fejezetei nyújtanak. De talán a fejezetcímek felsorolása is némi fogalmat ad a tárgyalt terület jelentőségéről s egyúttal azokról a kérdésekről, amelyek ma a népművelés-terén az általános érdeklődés homlokterében állnak.

Ezek a fejezetcímek: A tanítóság képzése, kialakítása, kultúrája. Az iskolaépületek. Az új technikák. A népművelés. Az utóbbinak, fontosságára való tekintettel, részletfejezeteire is utalok: Iskolánkívüli tanítás. Az ifjú polgári nevelése. Munkásnevelő központok. A kultúra terjesztése: olvasás. A kultúra terjesztése: múzeumok. Ifjúsági menedékházak és ifjúsági mozgalmak.

Tudom, nagyon hiányos képet nyújthattam a párizsi kongresszus anyagából. Épp ez a gazdagság kényszerített az önmegtartóztatásra. Mégis úgy érzem, nem fejezhetem be ismertetésemet anélkül, hogy ne emeljem ki az emberszeretetnek azt a szellemét is, amely negyven nemzet nevelőiből szinte egyhangúan kicsengett.

Ennek volt tolmácsolója André Delmas is, aki fentemlített megnyitóbeszédében így szólt az egybegyültekhez:

»Tudom, hogy még sok a tennivalónk. Tudom, hogy még csak a határán vagyunk a felkelő hajnalnak, az éjtszaka küszöbén, amelynek árnyai még szinte elborítják az új fényeket. Tudom, hogy még nagyon sok a teendők.

Az öreg Sorbonne-ban, a francia szellem központjában, amelyben itt üdvözölhetem Önöket, akik a jelent képviselik, hadd üdvözljem azt a jövőt is, amelyet én már nem fogok meglátni. Azt a jövőt, amelyben az egybegyült nevelők hangja nem lesz tele szomorúsággal és nyugtalansággal, hanem a remény hangja fog kicsendülni belőle, mint Lamartine szavaiból, aki himnuszban üdvözölte a békét, a hit és a reménység hangjával. S mint ama halhatatlan és megrázó himnuszról, mely túlságos korán jött, de amely remélem, még valamikor hasoszló nemzetközi gyülekezetek méltó befejezőjéül fog szolgálni: Beethoven kilencedik szimfóniájából. Ebből a szózatból, amely az emberi testvériség szózata, s amelynek hajnalhasadását reménykedve üdvözöltem a mai búcsúösszejövetelen!»

Nemesné Müller Márta.

Kurt Egon Frhr. v. Türcke: Das Schulrecht der deutschen Volksgruppen in Ost- und Südosteuropa. Berlin, 1938. XIII, 710 lap. *A Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht* 25. száma.

Ez a vaskos kötet nyomós és egyúttal tiszteletet parancsoló bizonyítéka annak a körütekintésnek és szívós akarásnak, amelyet a német birodalom Kelet- és Délkelet-Európában szétszórt népiségének nemzeti kultúrája és az anyaországgal való együvértartozása érdekében kifejt. Hasonló munka már régebben is megjelent: *Das Schulrecht der deutschen Minderheiten in Europa. Eine Sammlung der gesetzlichen Bestimmungen.* Herausgegeben von Paul Rühlman unter Mitarbeit von Kurt Junckerstorff (Brestau, 1926. XVI.,